

Pavle ČELIK, *Slovenski orožniki 1918-1941*, Društvo za preučavanje zgodovine, literature in antropologije, Borec, Ljubljana 2001., 435 str.

Ova knjiga se bavi djelovanjem žandarmerije Kraljevine Jugoslavije na području Slovenije. Žandarmerija ili oružništvo osnovano je u Habsbuškoj Monarhiji nakon revolucionarnih događaja 1848. i 1849. godine. U tim događajima pokazalo se da Monarhija nema dovoljno dobro organiziranih policijskih snaga i upravo zato je osnovano oružništvo. Ono je bilo dio oružanih snaga, ali je obavljalo policijske zadatke održavanja javnog reda i sigurnosti. Kao takvo djelovalo je sve do sloma Monarhije 1918. godine.

Oružništvo je nastavilo djelovati i u novonastalom Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. Ipak, ono se, kao i cjelokupna vojska nove države, uglavnom zasnivalo na tradicijama i načinu rada žandarmerije i vojske Kraljevine Srbije. Npr. kao praznik žandarmerije slavio se 15. lipanj, kao sjećanje na događaj iz 1862. godine, kada su žandari Kneževine Srbije branili stanovnike Beograda od nasilja turske vojske. Žandarmerijski propisi, pravila službe i ostala pitanja vezana uz ustroj žandarmerije zasnivali su se na vojnoj tradiciji Kraljevine Srbije. Svi komandanti žandarmerije od 1918. do 1941. bili su po nacionalnosti Srbi. (str. 140).

Raspadom Austro-Ugarske Monarhije pred oružništvom u slovenskim pokrajinama su se u tim danima postavili mnogobrojni posebni zadaci. Iz oružništva i policije su otpušteni austrijski Nijemci, a uskoro je zabranjeno nošenje odora i odlikovanja bivše Monarhije. Budući da su se kroz slovenske pokrajine neposredno nakon završetka rata kretali brojni vojnici bivše austro-ugarske vojske, koji su često izazivali različite neredne i sukobe, oružnici su često morali intervenirati. Da bi se spriječili neredi razoružane su postrojbe bivše austro-ugarske vojske. Osim toga, posebno se pazilo na uredno odvijanje željezničkog prometa, a također je zabranjeno točenje alkohola. Situacija na području Slovenije je bila dodatno pogoršana činjenicom da su se neposredno nakon završetka rata oko graničnih područja novonastalih država (Austrije, Mađarske, Kraljevstva SHS) vodili oružani sukobi - npr. u Koruškoj, Štajerskoj, Prekomurju i Međimurju.

Nakon stabilizacije novog stanja i završetka kaotičnoga poslijeratnog razdoblja, zadaci žandarmerije bili su suzbijanje kriminala, čuvanje javnog reda i mira, sigurnost prometa na cestama, ali i zaštita državnog poretka od političkih protivnika, kao što su komunisti.

Nakon osnutka jugoslavenske države objavljeno je više zakona kojima je propisana formacija i zadaci žandarmerije. Ona je prvobitno bila organizirana u brigade, a kasnije u pukovnije. Nakon što je Kraljevina Jugoslavija podijeljena na banovine, jedna žandarmerijska pukovnija pokrivala je područje jedne banovine. Za školovanje žandarmerijskih podoficira 1920. godine u Srijemskoj Kamenici osnovana je Žandarmerijska podoficirska škola.

U knjizi je opširno prikazana oprema i naoružanje žandara, uređenje žandarmerijskih postaja, način vršenja ophodnji, uvjeti života žandara, a prikazane su i mnogobrojne zanimljivosti iz žandarmerijske službe.

Slomom Kraljevine Jugoslavije, Slovenija je podijeljena i anektirana od strane Kraljevine Italije i Trećeg Reicha, pa je dio žandara s tog područja prešao u nje-

mačku žandarmeriju ili u talijanske karabinjere, a dio ih je bio umirovljen ili otpušten iz službe. Neki žandari su se priključili partizanima, a neki su i nakon Drugog svjetskog rata služili u novouspostavljenoj miliciji. Na samom kraju knjige autor donosi i usporedbu u načinu i djelokrugu rada žandarmerije u Kraljevini Jugoslaviji i milicije u socijalističkoj Jugoslaviji.

Autor knjige u uvodu navodi da je za vrijeme socijalističke Jugoslavije o žandarmeriji Kraljevine Jugoslavije uvijek slušao sve najgore. Najbolji primjer za to je često spominjan slučaj kada su "hrvaški orožnikov" na austrijsko-jugoslavenskoj granici 25. travnja 1929. ubili komuniste Đuru Đakovića i Nikolu Hečimovića. Taj događaj je vlast kasnije prikazala kao zaustavljanje pokušaja bijega ove dvojice komunista iz zemlje. Zato je Čelikova knjiga i pokušaj je da se žandare stavi u njihov povijesni kontekst i da se opišu svi aspekti njihova djelovanja, a ne da ih se ocijenjuje samo negativno.

Istina je da su žandari za vrijeme socijalističke Jugoslavije bili opisivani prije svega kao oružje vladajuće klase protiv radništva, komunista i svih ostalih "naprednih snaga". Nakon osamostaljivanja Hrvatske, hrvatska historiografija dala je naglasak na žandarmeriji kao instrumentu srpske prevlasti u jugoslavenskoj državi i represije nad Hrvatima. Nema sumnje da bi bilo poželjno temeljitije obraditi djelovanje žandarmerije u Kraljevini Jugoslaviji. Iz hrvatske perspektive posebno bi bilo zanimljivo vidjeti kakav je bio položaj žandara hrvatske nacionalnosti. Svakako da žandarmeriju ne treba gledati samo kroz crno-bijelu podjelu povijesnih uloga na "loše" i "dobre". Ipak, treba uzeti u obzir da se represija državnih organa, pa tako i žandarmerije, puno intenzivnije očitovala upravo na hrvatskim područjima, nego u Sloveniji. Ta činjenica nam ne dopušta da na djelovanje žandarmerije gledamo s nostalgijom, koja je na određeni način prisutna u Čelikovoj knjizi. Također smatram da Čelik dijelom griješi u korištenju pojmova kada govori o "slovenskim" ili "hrvatskim" žandarima. I on sam na više mjesta u svojoj knjizi naglašava da je žandarmerija bila centralizirana vojna organizacija sa zapovjedništvom u Beogradu i bez ikakvih posebnosti za bilo koji dio Jugoslavije. Zato se može jedino govoriti o jedinstvenoj žandarmeriji koja djeluje na određenom području jugoslavenske države, ili eventualno o Slovencima i Hrvatima u jugoslavenskoj žandarmeriji, dok je pojmovno netočno govoriti o "hrvatskim" ili "slovenskim" žandarima.

Knjiga je podijeljena na 20 poglavlja, a na kraju knjige nalaze se bilješke (str. 355.-433.). Autor se koristio arhivskom građom iz Arhiva Republike Slovenije, službenim listovima iz tog razdoblja, pa su opširno navedene zakonske odredbe i propisi u vezi s žandarmerijom. Knjiga daje velik broj iznimno korisnih informacija o djelovanju i organizaciji žandarmerije, ima i više zanimljivih fotografija, a budući da je riječ o organizaciji koja je bitna i za hrvatsku povijest, ova knjiga je svakako zanimljiva i za hrvatske čitatelje.

Nikica Barić

Pasquale IUSO, *Il fascismo e gli Ustascia 1929-1941 Il separatismo Croato in Italia*, Gangemi editore, Rim 1998., 143 str.

Problem nastanka ustaškog pokreta i njegovo djelovanje do uspostave Nezavisne Države Hrvatske nije nepoznat hrvatskoj historiografiji. Naprotiv, tim problemom bavili su se hrvatski povjesničari kao npr. Fikreta Jelić-Butić, Bog-